

Landsbygdsministern bäddade för markägareförlust i HD

Högsta Domstolens dom i det så kallade ” Nordmalingsmålet ”, offentliggjordes den 27 april. Tre Västerbottniska samebyar från fjällvärlden fick då rätt att låta sina renar beta även på privata marker vid kusten i Nordmaling, vintertid 1 okt – 30 april. 1882 års lappkommitte’, som arbetade med förarbetena till första renbeteslagen år 1886, ansåg att samerna hade en sedvanerätt till vinterbete i Västerbottens kustland ända ned till havet. Hovrätten har i sin dom (T155-06) framhållit att det inte kommit fram någon särskild omständighet som talar för att renskötsel inte skulle förekommit just i Nordmaling. År 1906 passerade en rensköttande same med hund och ett fåtal renar på Sunnansjön i färd västerut mot Lycksele. Vare sig före eller efteråt, ända fram till i slutet av 1980 talet har icke någon bevisligen sett till renar i trakten av Sunnansjö i Nordmaling. Tidigare har man ansett att sedvanerätt till renbete har kunnat upparbetas under 90 år och när sedvanan varit okvalt accepterad, så har den upphört om den ej använts under ca 1/3 av upparbetningstiden eller 30 år.

Efter Tjernobylyolyckan 1986, har Vapstens sameby med viss regelbundenhet, med lastbil fraktat ned renar vintertid till Nordmalingstrakten. Några år efteråt började skogsägarna att upptäcka de skador renbetet åstadkom på framförallt föryngringsytor. Vid ett årsmöte 1989 med dåvarande Skogsägarföreningen beslöts att undersöka förutsättningarna att på ett framgångsrikt sätt protestera mot och om möjligt få ett slut på renbetesområdet.

Den nuvarande lagstiftningen kring rennäringen initierades omkring 1880 för att rädda en döende näring. Jordbruket, skogsbruket och andra boskapsdjur än renen gav långt bättre avkastning för stora och hungriga familjer.

Efter 1886 års första renbeteslag har rensköttande samer med jämna mellanrum fått till lagändringar till renskötselns fördelar. Statliga utredningar från år 1892, 1895, 1898, 1907, 1909, 1912, 1913, 1919, 1928, 1930, 1939, 1960, 1964, 1967, 1971 och 1993 som talar om samebyarnas kollektiva rätt. Dessutom kan nämnas, Gränsdragningskommissionen, Samernas Sedvanemarkar, Jakt och fiskerättsutredningen, Konventionsbete Sverige-Norge och Sverige-Norge-Finland. Utredningar som kostar skattebetalarna miljontals kronor varje år.

Den uppseendeväckande domen

Sveriges riksdag har bestämt att samerna är ett ursprungsfolk i Sverige på vilka grunder vet de troligen ej själva. Att en del invandrade samer är ett ursprungsfolk någonstans betvivlar jag icke, men det har aldrig bevisats att de är ett ursprungsfolk i Sverige. Riksdagen har tidigare bestämt att renskötseln är ett allmänt intresse och mot den bakgrunden följer att det är staten som har att bevaka att renskötseln får de nödvändiga förutsättningarna. Om en markägare drabbas av egendomsintrång på grund av det allmännas intresse så är staten skyldig att kompensera den skadelidande markägaren. Men genom den här HD-domen behöver icke staten ersätta de skadelidande markägarna för intrånget av renbetesrätt. Juridiskt finurligt kan tyckas men jag ställer frågan ”var är den svenska rättvisan”. Under HD-förhandlingarna

träffade jag en numera pensionerad advokat och jag frågade honom vad han trodde om utgången i målet. Svaret blev ”En sak är att ha rätt, en helt annan sak att få rätt”, sug på karamellen så förstår du vad jag menar. Jag har motvilligt förstått budskapet. Med HD:s dom i ryggen dröjer det inte länge förrän SSR och renägarkollektivet kommer med nya krav på det svenska samhället. ILO 169 med mera. Finns det möjligen någon rikspolitiker som begriper sig på frågan och på allvar vågar ta tag i den?

Är samerna urfolk i Sverige och därför har nyttjanderätt till alla marker i Norrland?

Forskningen är förenklat enig om att efter senaste istiden så invandrade växter, djur och människor söderifrån allt eftersom isen drog sig tillbaka. Det var i början jakt och fiske som gällde för överlevnad. Så småningom påbörjades odling i olika former, sädeslag och djurhållning. En del av de invandrande människorna höll dock fast vid livsformen jakt och fiske. Vildrenen var ett attraktivt viltbråd som av vissa fångstmän tämjdes och nyttjades dels för mjölkens och köttets skull men även som dragdjur vid förflyttning vintertid. Av bekvämlighetsskäl var det bättre att ha renar i flock, än att jaga vildren och för övrigt så hade vildrenen vid 1800-talets mitt i stort sett införlivats i renägande samers (lappars) renfloccar, vilka då bedrev ”gårdsbruk” i storleksordningen 10 -100 renar per familj. Det upplevdes av många som ett bekvämare och friare sätt att försörja sig än att arbeta med odling av jord och kreaturhållning. Eftersom en intensivrenskötsel är extremt olönsam övergick de flesta renägande samer så småningom till fast boende och livnärde sig på skogs- och jordbruk till mitten av 1900-talet varefter andra mera lönsamma yrken tagit över och samerna har numera spridning inom alla yrken över hela landet.

Vem är Same?

I Sametingslagen (SFS 1992:1433) som avgör vem som får rösta till Sametinget sägs dock att man är same om man själv anser sig som same och har eller haft samiska som språk i hemmet eller har föräldrar, far- eller morföräldrar som har eller haft samiska som språk i hemmet. Same är också den som anser sig vara same och har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängden till Sametinget.

Vem är Svensk?

Svensk är den som har svenskt medborgarskap. Ganska enkelt eller hur.

Extensivrenskötseln

Genom olika gränsdragningar samlades ryska och finska renskötare i Karesuando från 1810-talet och framåt. Det blev för trångt för människor och djur. Under perioden 1920–1940

skickades ett 50-tal renskötande familjer totalt drygt 400 personer och hjordar söderut längs trädgränsen. I kraft av sina stora hjordar – rösträtten i många kollektiv på olika nivåer grundas på antalet djur - har avkomlingarna efter dessa sentida invandrare dominerat samepolitik och samekultur under de senaste 70 åren.

Den extensiva renskötseln ställde genast till stora problem. Stora renhjordar på flera 1000-tals djur åstadkom skador på både åkermark och på föryngringsytor i skogsmark. Rennäringen enligt deras egna uppgifter gör anspråk på 16 miljoner kvadratkilometer eller 34 % av Sveriges yta. Rennäringens åverkan på växande skog inom ”Sameland” varierar från ringa till total. Den totala förödelsen inträffar när en renhjord körts genom en skogsplantering eller placerats där för att beta. I en licentits avhandling av Samuel Roturier SLU Umeå (rapport nr 2:2007) så skadas 8% av tallplantorna årligen till följd av renbete. En mycket försiktig kalkyl med i genomsnitt 200 förstörda plantor per hektar ger en årlig kostnad för skogsbruket och markägarna på ca 480 miljoner kronor. I Sverige ger skogsnäringen exportinkomster på ca 130 miljarder kronor per år, varför det är viktigt att vi har en säker tillväxt i landets skogar.

Rennäringen en tärande verksamhet

Under senare år har olika undersökningar om rennäringens totala lönsamhet framkommit. Så mycket är dock klart att minst 500 miljoner kronor utgår i statligt stöd och bidrag till samisk verksamhet. Av dessa 500 är ca 300 miljoner kronor stöd och bidrag till renskötseln och näringen. Inkomster från renskötseln är av naturliga skäl svår att få fram men med hjälp av Statistiska Centralbyråns bok Svensk rennäring kan man dra slutsatsen ca 60 miljoner per år. Om det nu finns 1000 renskötselföretag så innebär det att vart och ett får 300 000 kr i statligt stöd varje år. Vilket annat företag får sådana statliga subventioner samtidigt som verksamheten genererar skador på skog för 480 miljoner kronor per år. Sverige är ett underbart land för den som får dessa förmåner, men jag undrar kan detta verkligen hålla i längden.

Rennäringen har utvecklats till en av de organisationer som parasiterar på andra näringar. I motsats till exempelvis Greenpeace och andra ”ideella” organisationer är rennäringen en statlig verksamhet. Renarna och rensköterna är bärare av de anslag som försörjer ett stort antal tjänstekvinnor och tjänstemän på Länsstyrelser, Skogsstyrelse, Naturvårdsverk, naturvårdsföreningar, Sameting, non-governmental organizations (NGO) mot diskriminering och rasism.

Gårdsbruk med ren

Domen i Nordmalingsmålet kan ge upphov till en förnyelse av lagstiftningen kring renskötseln, en förnyelse av rennäringen mot lönsamma GÅRDSBRUK, utan statliga subventioner en öppning av renbeteslandet för nya vargrevir (JFR Henrik Sandström: ”Gårdsbruk i rennäring och skogsnäring - skogens odling är också en kultur!”, 2010). Samernas nuvarande privilegier och kollektiv måste på sikt privatiseras och demokratiseras.

Alla svenskar som vill och kan skall fritt få ha renar i hägn, under liknande förhållande som lantbrukare får ha nötkreatur, svin och hästar. Med skyldighet att förse renen med kontrollmärken enligt *Jordbruksverkets* föreskrifter. Vid införande av **gårdsbruk** med liknande ekonomiska förutsättningar som jordbrukarna i området i dag har, så skulle staten göra en besparing på c:a 300 miljoner kronor. Dessa 300 milj. kr. kom till bättre användning inom förslagsvis vård, omsorg och skola. Jag tycker att det lutar åt diskriminering när en viss etnicitet skall ha ensamrätt till renskötsel.

Vildren och jaktturism

Den storskaliga extensiva renskötseln trampar sönder nöter ner och förstör vår fina fjällnatur. Den åstadkommer en enorm miljöförstöring. Renskötande samer ”ids numera icke valla renarna till fots”, utan kör hämningslöst med motorcyklar, fyrhjulingar och skoter vilket åstadkommer stora markskador på den känsliga fjällfaunan. Staten har genom åren gett bidrag bortåt 100 milj.kr. för att lägga ut så kallade plastmattor på de värst sönder körda fjällmarkerna. Hur tänker regerings miljöminister egentligen? Vid införande av *gårdsbruk* skulle staten komma ifrån denna onödiga kostnad och miljöförstöring. Gårdsbruket skulle också föra med sig att den *vildrenstam* som före 1800- talets mitt fanns åter kunde få växa till sig till jaktbart vilt för ortsbor och eventuell *jaktturism*. För övrigt en bra sidoinkomst för turistföretagare.

Äganderätten och sedvanerätten

I tidningen Västerbottens-Kuriren av den 13 maj tar samebyarnas advokat Lars Melin under rubriken debatt upp en del frågor runt Nordmalingsmålet.

Samerna skaffar sig fler renar. De måste därför ha allt större marker.

Hur det förhåller sig med renantalet totalt i landet vet jag ej, men en sak är jag säker på och det är att före 1986 och Tjernobylyolyckan hade vi knappast några besvär med renar i Nordmalingstrakten. Jag tror på goda grunder att pga minskad utslaktning av renar efter Tjernobylyolyckan så ökade renhjordarna i storlek. Följden av detta blev att renägarna sökte nya betesmarker och vi Nordmaling drabbades.

Renen äter barrträd, främst gran och tallskott på nyplanteringar.

Jag har hört renexperterna Öje Danell och Bror Saiton, kallade att vittna som sakkunniga för samerna vid rättegångstillfällena. Vad de svarar på ledande frågor, får de stå till svars för. Jag har aldrig hört att någon av markägarna som deltar i processen påstått att renarna helst äter gran och tallskott. Jag har talat med och varit tillsammans med renslaktare och undersökt

tarminnehållet på slaktade renar och då funnit mest rester av lavar men även gran och tallbarr, bark från tall och blåbärsris samt löv, det kan också ha varit lingonris och blad från lingonriset, dessutom gräs och olika örter allt beroende på årstiden. Renens instinkt är sådan att när snön kommer gräver de sig ned igenom snötäcket för att söka föda och vill då helst få tag på lavar. När ingen lav finns och hungern är stor gör de som övriga klövdjur de äter vad de finner för att överleva. Vid grävande efter laven skadas naturligtvis många små sköra plantor dessutom trampas snön till och vid temperatur växlingar bildas så hårt tillpackat snöislager, att de små skogsplantorna bryts omkull, en del dör ut påföljande växtsäsong, andra blir krymplingar som aldrig ens kan bli massaved.

1. Renen trampar ner eller krasar upp trädplantor när den betar

Melin skriver att renen undviker att trampa på unga plantor, men undantagsvis kan de sätta hoven på plantor som döljs i snön. Jag tror att det mera är regel än undantag att plantor skadas i vart fall om renhjorden får vistas på plantagen ostört en längre tid. I övrigt se svar under punkt 2, samt forskningsrapport SLU 2007:2.

2. Renen fejar sina horn mot ungträd och förstör träden

Många av renarna som fraktas ned till kusten för bekvämt vinterbete har avsågade hornkronor. Men de som har hornen kvar fejar hornkronan inte bara för att få bort basthuden utan det är inbyggt i renens gener att de skall stänga och flå av barken på företrädesvis små tallar i storleken 1 – 2 meter, den bark de får loss ifrån trädstammen verkar vara smaklig för den äts med god aptit av renen. På en föryngringsyta om 1 hektar kunde jag tillsammans med skogsstyrelsens tjänsteman räkna fram 228 småtallar som stod helt nakna, fria från grön kvist och bark. Det var synd att adv. Melin inte förhörde mig i tingsrätten, då hade sanningen fått komma fram.

5. Äganderätten kontra den nu tilldömda sedvanerätten

Det är en mänsklig rättighet att den som köpt och erhållit lagfart på en fastighet och således är ägare utan anteckning om belastande servitut känner sig lurad och kränkt av landets Högsta Domstol när man får reda på att det finns ett helt samekollektiv som har en renbetesrätt som i många stycken tydligen är lika stark som äganderätten. Melin påstår att ”att den urgamla renbetesrätten besvärar marken bara obetydligt”. Jag delar icke Melins uppfattning. Det är en belastning på fastigheten som givetvis påverkar värdet.

6. Fällde landsbygdsministern med sitt agerande, markägarkollektivet.

En ny konvention mellan Sverige och Norge om gränsöverskridande renskötsel undertecknades den 7 oktober 2009 av jordbruksminister Eskil Erlandsson och norska lantbruksministern Lars Peder Breck. Trots att fastighetsägare från det inrättade sk ”Lögdeå konventionsområde”, flera gånger under årens lopp protesterat mot förslaget så gick den svenske jordbruksministern mot markägarna. När detta blev känt förstod många som deltog i det sk Nordmalingsmålet att nu är det kört, nu förlorar vi i HD. Mycket riktigt när målet i februari månad 2011 behandlades i HD så framförde samesidans advokater flera gånger förhållandet att ett avtal om konventionsbete redan var undertecknat av Sveriges landsbygdsminister och dennes kollega i Norge. Om domen skulle gå samekollektivet emot, hur skulle då det undertecknade avtalet med Norge kunna lösas. Detta kan ha haft avgörande betydelse för domens slutgiltiga lydelse. Inom samekollektivet fanns det säkert lobbygrupper som insåg värdet av att detta avtal skulle vara påskrivet före Nordmalingsmålet skulle upp för slutligt avgörande i Högsta Domstolen. Jag undviker skriftliga kommentarer för sittande landsbygdsministers handlande i frågan. En berättigad fråga är; var det medvetet ministerstyre eller rent oförstånd?

Berth Hägglund

Markägare